

მედეა ღლონტი
Medea Ghlonti

თსუ აკად. ახნოდ ღიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics

სინონიმურ წყვილთა ფუნქციურ-სემანტიკური
ნიშანდებისათვის ქართულში
(გაჩა და ღვაწდი; მოხჩილი და მსახუი)
About Functional-semantic Designation of the
Synonym Pairs in Georgian Language
(georg. *garja* "toiling" and georg. *ghuatsli* "contributing
through restless work"; georg. *Morchili* "Novice" and georg.
Msaxuri "Servant")

საკვანძო სიტყვები: სემანტიკა, სინონიმია, ლექსიკოლოგია, რწმენა, ცოდნა
Key words: semantics, synonymy, lexicology, faith, knowledge

Everybody and everything teach something around us. The oldest Pagan and Christian levels of our ethnos and Georgians' characteristic national psychology and traditions are imprinted by the Georgian Language or by the Georgian word.

The history of the Georgian nation is an important part of the history of Christianity in the whole world. Old Christian footprints of our ethnos are engraved in the Georgian word. Therefore, identifying the genesis of the Georgian Word (resp. Language), and researching of its lexical-semantic and etymological fields reveals the historical process of Christianization of the Georgian nation, remarkable national psychology of Georgians and Georgian traditions in its full spectrum. All the above mentioned belongs to the Georgian word's and respectively, to the spiritual sphere of Georgian language.

Consequently, while studying the human word (language), together with other factors we should use the principle of unifying faith and knowledge, religion and science, i.e. we should seek the theological fundamentals of the human word the attempt of which is represented in the paper.

I. georg. **garja** "toiling" and georg. **ghuatsli** "contributing through restless work":

The group of synonymous pairs existing on the basis of certain semantical-typical peculiarities can be clearly seen in rich synonymy of the Georgian Language, for example: **dzala** "might" and **ghone** "force"; **tsodva** "sin" and **brali** "fault"; **nichi** "talent" and **madli** "gift"; **madli** "gift" and **tskaloba** "grace"; **neba** "will" and **survili** "wish"; **amkhanagi** "comrade" and **megobari** "friend" etc.

The differentiating historical functional marking draws special attention, namely, the historically remarkable unifying process of such differentiating synonymous pairs as visible-invisible, corporeal-mental, real world-heavens – which is clearly seen from the pieces of Georgian classical and religious literature.

On the basis of the principle of unity of the faith and knowledge, it becomes possible to explain definitely the linguistic choice out of the Georgian synonymous pair **garja** "toiling" and **ghuatsli** "contributing through restless work" – which represents the main question of the represented paper, and besides that, we will try to discuss the original functional semantics as well as the pre-conditions of so-called synonymities of the given pair.

I. 1. In Georgian the word **garja** "diligence; working; doing hard work" – belongs to the lexical-semantical nest of the words derived by the some root morphemes, namely **-sj-/-shj-/-rch/-rj-** (< *-saj-), implies about a hundred of the lexical units, comp.: old **gan-sj-a**, **gan-shj-a**, **gan-rch-a** "the court of honour"; old **sj-uli**, **shj-uli**, **rch-uli**, **rj-uli** – means "the rule, punishment, doctrine"; **samsjavro** – "the code, the court"; **sasjulo** – "according the existing code, the rules - means a book of the existing ancient code of rules"; **daghrjulavs** – "decision-making on the „doctrine basis", etc.

I. 2. In the semantic field of the word **garja** most actively used is a semanteme – "deliberate physical work", comp.: **gairjeba** (from the action **gaisarja**) in meaning of "work, try, disturb itself to do something"; the same as **jafa** (← Arab.), meaning in Georgian "hard work", etc.

Though, according the above named semantic data concerning the word **garja**, it can be supposed that this word-notion firstly was used in the sense of religious belief - which can be confirmed by the noteworthy lexicographic entries of some Georgian dictionaries concerning the word **garja**, for example, let us consider some explanations: **garja** "restless work"; "dedicated work"; **garjili** "one who has done much work", **garjiloba** "having done the work", etc.

In Georgian, the synonymous pair for **garja** "toiling" is **ghvatsli** "merit" (← old **ghutsa**, **ghutsola**, **ghuatsli**) with the following polysemic: „hard labor, restless work, care, supervision; struggle, overcoming difficulty, hardness, hard living, aspiration, trying; sorrow“; also, "work in the social life field, in favor of the country, merit", comp.: **samsakhuri** "care about country, work for its benefit".

See also the explanation of old **ghuatsli** as "working for well being of the country, serving the country"; comp.: **ghuatsli** "hard work such as in struggle for virtue" and **sarjulo**, **sashjulo** – "matter of religious belief" and: "doing useful activities; take care, merit"; **ghuatsli** "working hard, resless, doing job"; comp.: **ghvatslit mdzle** – "who is a winner of the battle".

I. 3. Resulting from the lexical-semantic analysis, given in the represented paper (**garja** "toiling, hard work" and **ghvatsli** – "toiling, contributing through the restless work"), we represent to you the following conclusion:

The initial semantics function of the Georgian synonymous pair of word-notions is preserved till nowadays through the semantics of the Georgian word-notion **ghvatsli** – "toiling through hard work" (← old **ghutsa**, **ghutsola**, **ghuatsli**) which is clear from the definition such as: "Everyday work which is dedicated to saving the own soul and is showing loyalty and faith dedicated with great merci to Christ, overcoming the difficulties, poverty, hard times and struggle which all together means fulfilling the doctrine of Christ with dignity".

This conditioned the fact that we name all our famous compatriots are named as "meritorious" (in **ghvatslmosili**), as by their great deeds they contributed to development and wellbeing to their country, with joy they resisted much difficulties on their way in benefit of the future of the country.

As for the word **garja**, its lexical-semantic functioning nowadays attracts our attention. We mean namely the fact that there is no special notional designation for this word and it is used only as a lexeme in meaning of "hard work". On the other hand, the root-morpheme **-rj-** (→ old **gan-rj-a**) clearly shows the same shared semantics as it really represents itself as the member of the synonymous pair **garja** and **ghvatsli** as "a rep-

representative" of the lexical-semantic nest of the root "saj" which in its turn represents a bearer of the semantics of the words **rjuli**, **tsesi** ("meaning: religion, law, religious doctrine").

II. Though, from this point of view, it is important to consider also the term from the Georgian church terminology, representing member of the synonymous pair, namely the Georgian terms: **Morchili** denoting one "who passes the preparation period for becoming a blessed" and **Msaxuri** "church servant", as a monk or as a priest.

The presented analytical material makes clear that the georg. **Morchili** "Novice" and georg. **Msaxuri** "Servant" could be names for the things those are under obedience of somebody or something. Georg. **Msaxuri** "Servant" – **servant** was a person who did the charitable work, and georg. **Morchili** "Novice" was a person who believed in confession or a person who is under obedience of confession. Such explanation of the given words are confirmed by the theological material.

„სახელი ორმაგ ძალას შეიცავს:
ერთი მხრივ, ცოცხალი ღმერთის შეგრძნებას და,
მეორე მხრივ, მის შესახებ ცოდნას“

არქიმანდრიტი სოფრონი (სახაროვი)

სამყარო თავისი მშვენიერებითა და მრავალფეროვნებით გვიქადაგებს, რომ იგი ჭეშმარიტად ღვთის ქმნილებაა. ქადაგებენ ერები და, ბუნებრივია, ქადაგებს ის ენაც, რომლის მატარებელიცაა მქადაგებელი ერი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ქადაგებს **სიტყვა – სიტყვა ქართული!**

ყოველი ადამიანი, როგორც წესი, გაცხოველებული ინტერესით ეკიდება სიტყვის, მით უფრო – მშობლიური სიტყვის წარმომავლობას და მის თავდაპირველ მნიშვნელობას (სემანტიკას), რაც საკუთარი წარმოშობის („თავი თვისი“) ძიების ბუნებრივი გამოვლინებაა.

ადამიანის მსგავსად, სიტყვასაც აქვს „ხორცი“ – ფორმა, და „სული“ – მნიშვნელობა. სიტყვაც იბადება, ვითარდება, გაივლის სიმნიშვნის ხანას, თავისი მრავალსაუკუნოვანი „ღვანლით“ მკვიდრდება სიტყვის, ანუ ენის საუფლოში, ბერდება, იცვლება, გარდაიცვლება და „მეორედ შობასაც“ ეზიარება... და ყოველივე ამას „გვიამბობს“ თავად სიტყვა – თავისი ფორმისა და შინაარსის ისტორიული განვითარებით, რაც, არსობრივად, მის ერთგვარ ავტობიოგრაფიას შეადგენს.

სიტყვის სემანტიკის კვლევა საგულისხმოდ წარმოაჩენს თავდაპირველი სიტყვათშემოქმედების მოტივს, სემანტიკური ცვალებადობის განმსაზღვრელ ლინგვისტურსა თუ ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებს. სიტყვის სემანტიკური განვითარების სკალაზე აღიბეჭდება სიტყვათშემოქმედი ერის ისტორიული, რელიგიური, საზოგადოებრივი, სოციალური, ყოფითი და სხვა მისთანა ას-

პექტები. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ქართველი ერის ისტორია კაცობრიობის ქრისტიანიზაციის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს ნაწილს შეადგენს. საქართველოში შემობრძანებული ქრისტიანული სიტყვა და მოძღვრება ათასშვიდასწლოვანია და, შესაბამისად, ქართული სიტყვითაც აღიბეჭდება ჩვენი ეთნოსის ძველისძველი, წარმართული და ქრისტიანული საფეხურები, ქართველთა ნიშანდობლივი ეროვნული ფსიქოლოგია და ტრადიციები.

ყოველივე ეს, თავის მხრივ, ქართული სიტყვის და, მაშასადამე, ქართული ენის „სულის“ სფეროს განეკუთვნება. ამ თვალსაზრისით, წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილი საანალიზო მასალა, მთლიანობაში, ცხადყოფს ქართული ენისა და ქართველი ერის მნიშვნელოვან წვლილს კაცობრიობის, კერძოდ, ქრისტიან ერთა სულიერ განვითარებაში.

ამ მიმართულებით კვლევის ნაყოფიერება გაცილებით წარმატებულია, თუკი საკვლევ ობიექტს შეადგენს სინონიმები, კერძოდ – სინონიმურ წყვილთა თანხედენილი და უკუფენილი სინქრონიულ-დიაქრონიული სემანტიკური ფუნქციონირება. ამასთან ერთად, ამგვარი კვლევის შედეგებს ბევრად უფრო სარწმუნოს ხდის სათანადოდ მომარჯვებული **რწმენისა და ცოდნის მრჩობლად გაერთიანების საუკუნოვანი წესი**, რომლის გააქტიურება, ვფიქრობ, გადაუდებელ საზრუნავად უნდა იქცეს სამეცნიერო-კვლევით ყველა სფეროსა და საქმიანობაში.

საერო და საღმრთო სიბრძნე ერთხმად აღიარებს და გვარწმუნებს, რომ ღვთივობძებული შემოქმედებითი ნიჭის გამრავლებასა და განვითარებას საგრძნობლად აფერხებს რწმენისა და ცოდნის, რელიგიისა და მეცნიერების დაშორიშორება და გახლეჩა. სარწმუნოა ისიც, რომ ამ ორი დარგის გასაერთიანებლად საკმარისი იქნება, მეცნიერებამ გაიფართოოს საკუთარი სფერო (შიურე, 1914, გვ. 15), ასევე – გულისხმიერებით მოეკიდოს არა მარტო უხილავისა და ხილულის, ღვთიურისა და ადამიანურის, სულისა და ხორცის არსებობას, არამედ – მათს ეჭვმიუტანელ თავდაპირველ დაურღვევლობას.

რამდენადაც რწმენისა და ცოდნის გაერთიანების ზემოხსენებული აუცილებლობა, ფარულად თუ ცხადად, მეცნიერების ყველა დარგში აღიბეჭდება (იხ., მაგ.: ორჟონია, 2018; ჭანტურია, 2019; გიორგაძე, 2020), გადაუდებლად მიგვაჩნია, რომ ენის (*resp.* სიტყვის) მკვლევარმა, სხვა ფაქტორებთან ერთად, გულდასმითა და კეთილგონიერებით უნდა მოიძიოს, განიხილოს და გაითვალისწინოს **კაცობრივი სიტყვის საღვთისმეტყველო საფუძვლები** (იხ.: ღლონტი 2013; 2014; 2017; 2020).

წინამდებარე ნაშრომში სწორედ ამ უაღრესად საჭირობოროტო საკითხის გააქტიურებას ემსახურება ორი ქართული სინონიმური წყვილის ფუნქციურ-სემანტიკური ანალიზის მოკრძალებული ცდა.

I. ქართ.: გარჯა და ღვანლი:

მდიდარ ქართულ სინონიმშიკაში აშკარად გამოცალკევდება ჯგუფი, რომელშიც თავს იყრის კონკრეტული სემანტიკურ-ტიპობრივი ნიშნით შეწყვილე-

ბული სინონიმები (მაგალითად: **ძალა** და **ლონე**; **ცოდვა** და **ბრალი**; **ნიჭი** და **მადლი**; **მადლი** და **წყალობა**; **ნება** და **სურვილი**; **ამხანაგი** და **მეგობარი**, და სხვ.მრ.).

საგანგებო ყურადღებას იქცევს ამ სახეობის სინონიმურ წყვილთა ისტორიულ-ფუნქციური მადიფერენცირებელი მაჩვენებელი, კერძოდ: სინონიმურ მენწყვილეთა **ხილულისა** და **უხილავის**, **ხორციელისა** და **სულიერის**, **სანუთისოფლოსა** და **საღვთოს ნიშანდობლივი გამთლიანება**, რისი დამაჯერებელი მტკიცებულება მოგვეწოდება როგორც ქრისტიანული საეკლესიო ლიტურატურიდან (პატრისტიკა, ეგზეგეტიკა, ჰომილეტიკა, კატეხიზმო...), ისე ქართული კლასიკური მწერლობიდან (რუსთაველი, ბარათაშვილი, ილია, გალაკტიონი...).

რწმენისა და ცოდნის გაერთიანების პრინციპის მომარჯვებით, შესაძლებელი ხდება, სარწმუნოდ განისაზღვროს ქართული ენობრივი არჩევანი ორი სინონიმური წყვილისა – **გარჯა** და **ღვანლი**, **მსახური** და **მორჩილი**, კერძოდ: მათი როგორც თავდაპირველი ფუნქციური სემანტიკის, ისე „მრჩობლი სინონიმიზაციის“ ლინგვისტური და საღვთისმეტყველო წანამძღვრები.

I. 1. ქართ. გ ა რ ჯ ა, გარჯილობა „სახელი გ ა რ ჯ ი ს, გ ა ი რ ჯ ე ბ ა ზმნათა მოქმედებისა. – დაუზარებლობა, მუყაითობა; შრომა, ჯაფა“ (ქეგლ, 2010) – განეკუთვნება **-სჯ-/შჯ-/რჩ-/რჯ-** (< *-საჯ-) ძირ-მორფემებით წარმოებულთა ლექსიკურ-სემანტიკურ ბუდეს (ასამდე ლექსიკური ერთეული), შდრ., მაგ.:

ძვ. ქართ. **განსჯა, განშჯა, განრჩა** „სასამართლო, «განკითხვა»“, **სჯული/შჯული, რჩული/რჯული** „კანონი, სამართალი; განაჩენი; სასჯელი, მოძღვრება“; **სამსჯავრო** „სასამართლო“; **სასჯულო** „სჯულისათვის, კანონისათვის განკუთვნილი, სჯულისა. ძვ. «სამართლის წიგნი»“ (ორბელიანი, 1991-1993; აბულაძე, 1973; სარჯველაძე, 2001); ასევე, ხევს. **დაღრჯულავს** „რჯულით წყვეტს სადავოს“ (ჭინჭარაული, 2005) და სხვ.

I. 2. საკუთრივ ქართ. გ ა რ ჯ ი ს ← ძვ. ქართ. **რჯა** „გარჯა“ (ორბელიანი, 1991-1993) და მისგან წარმოებულთა სემანტიკურ ველში დანიშნაურებულია სემანტემა: „მონდომებით, გულმოდგინედ განეული **ფიზიკური შრომა**“, შდრ.:

გარჯილი, გარჯანახული „1. ვინც (რაც) გასარჯეს ან გაისარჯა. – ნაშრომი; შრომაში მყოფი. 2. სადმე, რაიმე საქმეზე წასული, გაგზავნილი“; **გაირჯება** (← **გაისარჯა, გარჯილა** ზმნის მოქმედება) „შრომას, ჯაფას გასწევს, იზრუნებს, თავს შეინუხებს (რაიმეს გაკეთებით)“ და ქართ. **ჯაფა** (← არაბ.) „მძიმე შრომა“ (ქეგლ, 2010) და სხვ.

თუმცა, **გარჯის** ზემომოხმობილი სემანტიკური მონაცემიდან გამომდინარე, საფიქრებელია, რომ ეს სიტყვა-ცნება, თავდაპირველად, **რჯულისმიერ-რჯულმდებლობითი** დანიშნულებით იყო მოსილი, რაზეც თვალსაჩინოდ მიგ-

ვანიშნებს ქართ. **გარჯის** არაერთი საგულისხმო ლექსიკოგრაფიული განმარტება, სათანადო წყაროთა დამონშებით, მაგ.:

გარჯა „მოუსვენებლობით(ი) შრომა“, შდრ.: **სარჯულო** – „(1, 6 ზაქარ. Z) შჯულის საქმე“; „მოღვაწეობა, მომჭირნეობა; ზრუნვა, ღვანლი; შრომა, გარჯილობა“; „თავდადებით შრომა“; **გარჯილი** „ნამსახური“ და **გარჯილობა** „ნამსახურობა“; **გასამრჯელო** „შრომის ფასი“ (ორბელიანი, 1991-1993; ჩუბინაშვილი, 1984; ჩუბინაშვილი, 1961) და სხვ.

ქართ. **გარჯის** სინონიმური მენწყვილეა – **ღ ვ ა წ ლ ი** ← ძვ.ქართ. **ღუნა, ღუნოლა, ღუნლი**, პოლისემანტიკით: „შრომა, გარჯა, ზრუნვა; ზედამდგომელობა; ბრძოლა, სიძნელე, სიმძიმე; გაჭირვება; სწრაფვა; ცდა; დარდი“ (აბულაძე, 1973; სარჯველაძე, 2001; იმნაიშვილი, 1986), ასევე – „საზოგადო, საქვეყნო საქმისათვის განეული შრომა; ამაგი, სამსახური“; შდრ.: ქართ. **სამსახური** „ვისიმე ან რისამე კეთილდღეობისათვის საქმიანობა, – მოღვაწეობა, ღვანლი“ (ქეგლ, 1950-1964), შდრ.:

ერთი მხრივ, ძვ. ქართ.: **ღუნლი** „არს დიდად გაჭირებული საქმე ბრძოლისა, გინა სათნოებისა; ყოფა გაჭირებაში, შრომაში, ანუ ბრძოლაში“ და **ღვანლით / ღუნლისა მძლე** „გამარჯვებული ბრძოლასა შინა“ და, მეორე მხრივ – **სარჯელი, სასჯელი, საშჯელი** „საქმის მიჭირვება“ და **სარჯულო, საშჯულო** „შჯულის საქმე“; „მოღვაწეობა, მომჭირნეობა; ზრუნვა, ღვანლი; შრომა, გარჯილობა“ (ორბელიანი, 1991-1993; ჩუბინაშვილი, 1984; ჩუბინაშვილი, 1961) და სხვ.

I. 3. წარმოდგენილი ქართული სინონიმური წყვილის – გარჯისა და ღვანლის – ლექსიკურ-სემანტიკური ანალიზიდან გამომდინარე, იოლად ამოიცნობა მათი ამოსავალი სემანტიკით ჩენილი ის რჯულისმიერი ფუნქციონირება, რომელიც დღეისათვის შენარჩუნებული აქვს ქართულ სიტყვა-ცნებას – ღვანლი (← ძვ.ქართ. ღუნა, ღუნოლა), მისი საეკლესიო-საღვთისმეტყველო სემანტიკური ნიშანდებით:

„საკუთარი სულის გადარჩენისათვის განეული და ქრისტესთვის მადლიერებით შეწირული შრომა-გარჯა, გაჭირვება, განსაცდელი და ბრძოლა, ანუ **ჭეშმარიტი ქრისტესმიერი ცხოვრების რჯულისმიერი წესის ღირსეულად აღსრულება**“.

სიტყვა-ცნება **ღვანლის** სწორედ თავდაპირველმა **რჯულისმიერმა სემანტიკურმა ფუნქციონირებამ** განაპირობა ის, რომ ჩვენს ყველა სახელოვან მამულიშვილს მადლიერებით უწინარესად ვიხსენიებთ – „**ღვანლ-მოსილად**“, რამეთუ მან თავისი ღვთივბოძებული ნიჭი საკუთარი სამშობლოსათვის ამრავლა დიდებული ღვანლით: თავდადებული მუშაკობით, განსაცდელთა თმენით, ხილულ თუ უხილავ მტერთან ბრძოლაში გამარჯვებით, და ესე ყოველი – თავგანწირულად, სიხარულით შესწირა ქართველი ერის კეთილდღეობას.

რაც შეეხება ამავე სინონიმური წყვილის მეორე შემადგენელს – ქართ. **გარჯას**, დღეისათვის იგი არ იმოსება საგანგებო ცნებითი ფუნქციონერებით, და ოდენ „მიძიმე შრომის“ აღმნიშვნელ ლექსემადაა დამკვიდრებული.

თუმცა, მეორე მხრივ, **-რჯ-** ძირ-მორფემის ზემოგანხილული ამოსავალი სემანტიკის გათვალისწინებით, ქართ. **გარჯით** გამჭვირვალედ აღიბეჭდება მისი სინონიმური მენწყვილის (**ღვანლის**) მსგავსი ზიარი სემანტიკა – „(საკუთარ თავზე აღებული, სავალდებულოდ აღსასრულებელი) **რჯული, წესი**“.

II. ქართ.: მორჩილი და მსახური:

ამავე თვალსაზრისით, არანაკლებ საგულისხმოა ქართულ საეკლესიო ტერმინოლოგიაში დამკვიდრებული **მორჩილი**, რომელიც ასევე განეკუთვნება ზემოდასახელებულ **-სჯ-/-შჯ-/-რჩ-/-რჯ-** (< *-საჯ-) ძირ-მორფემებით წარმოებულთა ლექსიკურ-სემანტიკურ ბუდეს, შდრ.:

ქართ. **მორჩილი** „1. ვინც ან რაც ემორჩილება (ვისმე ან რასმე), – სხვისი ნება-სურვილის უხმოდ, წინააღმდეგობის გაუწევლად აღმსრულებელი; გამგონე, დამჯერი; 2. მომცრო, პატარა. 3. ძვ.ეკლ. „მონასტერში ძმათა მსახური“; „სამონაზვნოდ განმზადებული“ (ქეგლ, 1950-1964); შდრ. ასევე:

ძვ.ქართ. **მორჩილი** „სხვისი ნების მყოფელი; <<დამორჩილებული>>, გამგონი, მსმენელი; მიმდევარი; დამჯერი“; „უაღრესთა ნების აღმასრულებელი; მარჯვე; // მსუბუქი, მომცრო (ნივთი); მონასტერში: ძმათა მსახური“. შდრ.: **მორჩილება** „აღსრულება ნებისა ანუ ბრძანებისა უაღრესთასა (საქმ. 5, 29; ვეფხისტ. 15, 50)“ (ორბელიანი, 1991-1993; აბულაძე, 1973; ჩუბინაშვილი, 1984; ჩუბინაშვილი, 1961; სარჯველაძე 2001).

ქართ. **მსახური** „1. ვინც ემსახურება ვისმე ან რასმე; 2. ძვ. ოჯახში ან დანესებულებაში დაქირავებული პირი, რომელიც ემსახურება დაქირავებულს. – ხელზე მოსამსახურე; შინამოსამსახურე; 3. რთული ფუძის შემადგენელი ნაწილი“. კერპთმსახური (ქეგლ, 1950-1964), „საეკლესიო მსახური: ბერად აღკვეცილი, მღვდლად ნაკურთხი“. შდრ., ასევე:

ძვ. ქართ. **მსახური** „(+8, 4 გამოსლ. ZAa) უფლის შინაყმა ZAaBCb“; „მხლებელი; მოსამსახურე (მათ. 22, 13 და 26, 58; ლუკ. 1,2; ებრაელ 8, 2; ფსალმ. 103, 4)“, შდრ.: **მსახურება** „ღვთის მსახურება (საქმ. 20, 25; რომ. 15, 29), ეკკლესიურს ლოცვას გარდავიხდი (ლუკ. 1, 23) ან თაყვანის ვჰსცემ (საქმ. 17, 22, 25)“ (ორბელიანი, 1991-1993; აბულაძე 1973; ჩუბინაშვილი, 1984; ჩუბინაშვილი, 1961; სარჯველაძე 2001; იხ.: ლლონტი, 2005).

მორჩილი და **მსახური** დღეს ნაწილობრივ სინონიმას შეადგენს: მათი გადამკვეთი მნიშვნელობაა – „სხვისი ნების აღმსრულებელი“. ამასთან, **მსახურს**, მნიშვნელობით: „ადამიანი, რომელიც ასრულებს ვისიმე ნებას“, – თვალსაჩინო სემანტიკური მინიშნებით ემიჯნება **მორჩილი**: „ის, ვინც უდრ-ტვინველად, წინააღმდეგობის გაუწევლად აღასრულებს სხვის ნებას“ (ქეგლ, 1950-1964).

მორჩილიც და მსახურიც სხვისი ნების აღმასრულებელი არიან – ეს ამ სინონიმური წყვილის ან უკვე განზოგადებული სემანტიკაა, რომელიც, ცხადია, თავდაპირველი განსაზღვრული მოტივით იშვა, კერძოდ: **მორჩილი** და **მსახური** კონკრეტულად ვისიმე ან რისიმე მორჩილების ქვეშ მყოფის სახელდება უნდა ყოფილიყო.

პასუხს ითხოვს შეკითხვა: ვ ი ს ა ნ რ ა ს გულისხმობდა ჩვენი დიდებული სიტყვათმემოქმედი იმ „სხვაში“, რომლის ნების აღმსრულებლის სახელდების ჟამს მან მოიხმო სინონიმური წყვილი – **მსახური** და **მორჩილი**?

ამ შეკითხვაზე პასუხს ეს ორი ქართული სიტყვა-ცნება უკვე თავიანთი საკმაოდ გამჭვირვალე ფუნქციურ-სემანტიკური მონაცემით გვიპასუხებს.

II. 1. მორჩილი:

მორჩილი – ვნებითი გვარის მიმღობაა. **მორჩილია** „ის, ვინც რჩოლაშია“, „ვინმეს მორჩილების ქვეშაა“, შდრ.:

ძვ.ქართ.: **რჩოლა** „ყურადღება, სმენა, დაჯერება“, **მორჩილი** „დამჯერი, გამგონი, მსმენელი, მიმდევარი“, **შერჩულვა** „დამოძღვრა, დარიგება“, **სჯული** „კანონი, სასჯელი, მოძღვრება“, **რჩულიერი** „კანონიერი“ და **რჩეული** „გამორჩეული; საუკეთესო“; **რჩულ-მართალი** „მართლ-მადიდებელი“ და სხვ. (ორბელიანი 1991-1993; აბულაძე, 1973; სარჯველაძე, 2001).

სულხან-საბა ორბელიანი ლინგვისტურ დაკვირვებას გეთავაზობს: „**შჯული** – სჯული, რჯული, რჩული – ყოველივე და იგივე ერთ არიან; ესენი ყველაკა ერთისა სახელივე არს“. ქართველი ლექსიკოგრაფი **შჯულის** იმგვარ განმარტებას გვანვდის, რომელიც თითქმის სრულად ემთხვევა **მსახურისა** და **მორჩილის** დღევანდელ მნიშვნელობებს: „**შჯული** – არს სიტყვა მბრძანებლობით ვიდრემე, რომელ რომელთა ჯერ-არს ქმნაჲ, და უარ-მქმნელი **უშჯულო** არს“.

შჯული და **უშჯულოც**, მსგავსად ანტონიმებისა – **სახიერი** და **უსახური**, მრავლისმეტყველ სემანტიკურ ინფორმაციას გვანვდის: თუკი **უშჯულო** – რჯულის არ-მქმნელია, მაშინ **მორჩილი** – რჯულის აღმსრულებელი ყოფილა, რადგან ვინც **რჯულშია** (**რჩოლაშია**), **რჯულის ქვეშაა**, იგი, ცხადია – **ქრისტეს რჯულის მიმდევარია**. სულხან-საბას ბრძანებით, **რჯული** ის „ნაბრძანები“, ანუ **ნამცნები სიტყვაა** (კანონია, წესია), რომელიც უთუოდ უნდა აღსრულდეს, რადგან **რჯული – უცილობლად აღსასრულებელი წესია**.

აქედან გამომდინარეა ძვ.ქართ. ცნება-ტერმინი **მერჩულე** – „რჯულის მცოდნე და რჯულის კანონის დამდები“; შდრ.:

ერთი მხრივ, ფშ. **მერჯულე** „ამა თუ იმ რჯულის მსახური, ადათების მცოდნე; მოძღვარი“, ფშ. **მორჯულე** „რჯულის, ჩვეულებებისა და წესის დამდები“, ფშ., ხევს. **არჯულებს** „წესად, რჯულად დებს“, ხევს. **დაღრჯულავს** „რჯულით წყვეტს სადავოს“ და, მეორე მხრივ – ხევს. **განასაჯობა** „გარჯილობა, დამსახურება“.

სახისა და რჩოლის ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართველურ ენათა მონაცემები:

ქართ. **სახ-** [* **სახ-**] „სახვა“ შესატყვისია სვან. **სახ-/სხ-** „ჩასახვა, კეთებისა“ (ფენრიხი, სარჯველაძე, 2000). მაშასადამე, სვანურს შემოუნახავს **სახის, სახიერების** ძველი მნიშვნელობა – „საქმე; საქმით კეთილმოქმედება“.

რაც შეეხება **რჩ-** > **რჩოლას**, მეგრულში მას შეესაბამება **რჩ-** > **რჩქილი** „მოსმენა“ (ფენრიხი, სარჯველაძე, 2000); შდრ.: მეგრ. **მრჩქილე** „მსმენელი“, ძვ. ქართ. **რჩოლა** „ყურადღება, სმენა, დაჯერება“ და **მორჩილი** „დამჯერი, მსმენელი, მიმდევარი (რჯულისა)“.

ასე რომ, **მორჩილი** ისევე გახლდათ **რჯულის (რჩულის)** დამჯერი, რჯულის მორჩილების ქვეშ მყოფი და, მაშასადამე – **რჯულის-მოქმედი**, როგორც **ცოდვილი – ცოდვის-მოქმედი**.

ყოველივე ზემოთქმულს უფრო მეტ დამაჯერებლობას სძენს უკვე ხსენებულ ანტონიმთა სემანტიკური მონაცემი: **უსახური** „კეთილის უმოქმედო, კეთილის უყოფელი“ და **უმჯულო** „მჯულის უარ-მქმნელი“.

ფსალმუნში წერია: „შეიყუარე სიბოროტე უფროსს **სახიერებისა** და სიცრუე უფროსს სიმართლისა სიტყვსა. შეიყუარე შენ ყოველი სიტყუა დაქცევისა და ენა მზაკუვარი“ (ფსალმუნი 51, 5); „შეიყუარე სიმართლე და მოიძულე **უმჯულოება**“ (ფსალმუნი 44, 8).

ამ ფსალმუნისეულ მითითებათა ფონზე, თვალსაჩინოდ იკვეთება ზემოთ წარმოდგენილ ანტონიმთა სემანტიკაში უკუფენილად დაფიქსირებული **კეთილის, სახიერისა და მჯულის** თანხვედრილობა, კერძოდ: **ურჯულოც და უსახურიც**, მათი თავდაპირველი მნიშვნელობით, **რჯულის** „უარის-მქმნელნი“, არაღმსრულებელნი, რჯულის მიმართ ურჩნი არიან, ოღონდ პირველი არ იცავს რჯულს – **ურჯულოა**, ხოლო მეორე არ იქმს კეთილს, **უსახურობს**, და ამდენადაა – **ურჯულოებაში**.

II. 2. მსახური:

ქართ. **მწერლის** და ქართ. **მხატვრის** მსგავსად, ქართ. **მსახური** – მოქმედებითი გვარის მიმღობაა: **მსახურია** „ის, ვინც სახავს, სახით იქმს“; შდრ.: ძვ. ქართ.: **სახვა** „დადგენა, კვალვა, კვეთა“; **სახე** „ხატი, მსგავსი, მსგავსება, შესახედაობა, ბუნება, ნიშანი, ნიმუში, მაგალითი, იგავი; ვითარება, ნაკვალევი, თვისება, ჩვეულება; საქმე, წესიერება, მონაშობა“ (აბულაძე, 1973).

მსახური, თავისი მორფოლოგიურ-სემანტიკური აღნაგობით, გვკარნახობს, რომ იგი აღნიშნავდა „სხვისი ნების (საქმის) **სახით, სახიერად**, ანუ **სანიმუშოდ, სამაგალითოდ** აღმსრულებელს“. გავიხსენოთ, რომ ძვ. ქართ. **სახიერი (სახნიერი)** არის „კეთილი, სასარგებლო, კეთილის-მოქმედი, ტკბილი“, ხოლო **სახიერება** – „სიკეთე, სიკეთის ქმნა, კეთილის მოქმედება, სიმშვიდე, მონყალება“ (შდრ. ძვ. ქართ. **სახეტკბილობა** „მონყალება, სათნოება“).

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონშიც მსგავსი სემანტიკური სურათი იხატება: **სახიერი, სახნიერი** „კეთილ-სანახავი, საქმით კეთილმოქმედი“.

ფრიად საგულისხმოდ უსვამს ხაზს ამ მნიშვნელობას სულხან-საბასივე განმარტება **სახიერის** ანტონიმისა – **უსახური**, მნიშვნელობით: „კეთილის უმოქმედო, კეთილის უყოფელი გინა უსახო“ (ორბელიანი, 1991-1993).

სახის წარმოდგენილი პოლისემიით საგულისხმოდ იკვეთება მნიშვნელობა „კეთილი“ და „საქმე, კეთება“ (შდრ.: ქართ. მიმღეობური წარმოების **კეთილი** – „ის, რაც გაკეთდა“).

მაშასადამე, ქართველისათვის **მსახური** თავდაპირველად იყო ის, ვინც სიკეთეს, **კეთილს** იქმნოდა, ანუ **მსახური** – კეთილის-მოქმედი გახლდათ.

III. ამ ლინგვისტურ ანალიზს მრავლისმეტყველი საღვთისმეტყველო მასალა უნდა შევაშველოთ.

წმიდა სახარებაში უფალი ჩვენი იესო ქრისტე ბრძანებს:

„არავინ არს **სახიერ**, გარნა მხოლოე ღმერთი“ (მარკოზი 10, 8; ლუკა 18, 19);

„ერთ არს **სახიერი** ღმერთი“ (მათე 19, 17).

წმიდა იოანე ოქროპირის თქმით, უფალი კაცთა შორის სახიერებას როდი უარყოფს, მან ადამიანი კი არ განაყენა სახიერებისაგან, არამედ თქვა: ღვთის სახიერების მსგავსი, ღვთაებრივი სახიერებით მოსილი არ იპოვებოთ კაცთაგან (ოქროპირი, 2014, 239-240).

ქართულმა ენამ სწორედ **სახის** შემცველი ლექსიკური ერთეულით გადმოსცა და გააცხადა ერთადერთობა ღვთაებრივი სახიერებისა, რადგან **სახე**, უწინარესად არის ღვთივბოძებული – „ხატი, მსგავსი, ნიმუში. ბუნება და საქმე“.

თუმცა, წმიდა სახარებაში **სახიერად** ასევე იწოდება „კეთილი და სარწმუნო“ მონა, რომელმაც გაამრავლა („შესძინა“) ტალანტი და უფლის მონონებაც დაიმსახურა (მათე 25, 21-23). ასევე, წმიდა ლუკა მახარებელი იოსებ არიმათიელის შესახებ გვაუწყებს: „კაცი, სახელით იოსებ, მზრახველი, იყო კაცი, **სახიერი** და მართალი“ (ლუკა 23, 50).

აშკარაა, რომ **სახიერი** „მონაც“ და **სახიერი** „იოსებ არიმათიელიც“ **კეთილისმოქმედნი, სიკეთის მქმნელნი, ღვთაებრივი წესიერებით აღმსრულებელნი არიან – საქმისა**. მაგრამ რას იქმს საქმის ღვთაებრივი წესიერებით აღმსრულებელი? როგორ აღსრულდება ღვთაებრივი წესიერება კაცის ხელით ისე, რომ ეს საქმე ღვთის მიერ სათნოდ შეირაცხება?

ამ შეკითხვებზე პასუხი, ცხადია, წმიდა სახარებაშია საძიებელი. ამგვარი საქმის ქმნის ყველაზე სრულყოფილ მაგალითს თავად უფალი გვაძლევს. გავიხსენოთ, რომ იგი – **ძე კაცისა**, უპირველესად, **რჯულის** მართებულად აღსრულებას გვასწავლის. იესო ყრმობიდანვე მშობლების მორჩილებაშია. ცხრა ნეტარებიდან მოყოლებული, თავისი ქადაგებით, უფალი იესო შეგვაგონებს და განგვიმარტავს რჯულის სწორედაც რომ ღვთაებრივი წესიერებით აღსრულებას, რჯულის იმგვარ მორჩილებას, როდესაც ადამიანი რჯულს თვითმიზ-

ნობად კი არ აქცევს, კაცთა დასანახავად კი არ ისმენს და მისდევს რჯულს, არამედ – საქმით, სიყვარულითა და რწმენით აღასრულებს მას:

„ნუ ჰგონებთ, ვითარმედ მოვედ დაჯსნად სჯულისა, გინა წინაწინარმე-ტყუელთა; არა მოვედ დაჯსნად, არამედ აღსრულებად“ – ამ სიტყვების შემდეგ უფალი დასძენს, რომ ცათა სასუფეველშიც იგი დამკვიდრდება და ის იქნება „დიდი“ უფლის წინაშე, ვინც მცნებებს, საღვთო რჯულს „ჰყოფს და ასწავლის“, ანუ სიტყვას და საქმეს მრჩობლად აღასრულებს (მათე 5, 17-19).

ასე რომ, რჯულის აღსრულების სრულყოფილი მაგალითი ქრისტიანისათვის უფალი იესო ქრისტეს კაცობრივი ცხოვრების წესით საცნაურდება.

ამ თვალსაზრისით, მდიდარი ჭაბუკის სახარებისეული ეპიზოდიც მრავლისმეტყველია. ეს ჭაბუკი უფალს შეკითხვით მიმართავს: „მოდღუარო სახიერო, რაჲ კეთილი ვქმნე?“, რათა საუკუნო ცხოვრება დავიმკვიდროო? სიკეთეთა შორის უდიდესად უფალი სწორედ რჯულის, ღვთის მცნებების ღვთივსათნოდ დაცვასა და აღსრულებას უსახელებს ჭაბუკს: „არა კაც ჰკლა, არა იპარო, არა იმრუშო, არა ცილი სწამო. პატივ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა. შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თჳსი“ (მათე 19, 16-22).

როგორც ვიცით, მდიდარი ჭაბუკი ნაღვლიანად ეუბნება უფალს, რომ იგი ყრმობიდანვე იცავს ამ მცნებებს... და: „რაღლა მაკლს მე?“ – ახლა ამას ეკითხება უფალს, ანუ იმას, ვინც „საუკუნო ცხოვრების“ ყოველი მნებებელისგან ელის ამ კონკრეტული საცხოვნებელი საქმის – რჯულის კეთილად აღსრულებას, და ამის წილ ჰპირდება ზეციურ ჯილდოს: „უკუეთუ გნებავს, რაჲთა სრულ იყო, წარვედ და განყიდე მონაგები შენი და მიეც გლახაკთა, და გაქუნდეს საუნჯე ცათა შინა, და მოვედ და შემომიდეგ მე“...

თუმცა, ამ ქრისტესმიერი პირობიდან გამომდინარე, ცხოვნების მაძიებელი მდიდარი ჭაბუკი არ არის რჯულის ღვთაებრივი წესიერებით აღმსრულებელი, რადგან ოდენ რჯულის აღსრულება პირველი საფეხურია სრულყოფილებისაკენ სავალ გზაზე მავალისათვის, მომდევნო საფეხური კი სიხარულით გაღებული მონაგებია ზეციური საუნჯის მოსაპოვებლად, რაც ამ ჭაბუკმა ვერ შეძლო (იხ.: ოქროპირი, 2014, 240-242).

ამიტომ ბრძანებენ წმიდა მამები, რომ ეს ჭაბუკი, სინამდვილეში, ემსახურება ვერცხლისმოყვარეობის კერპს, რადგან მან ვერ შეძლო მონაგების გაცემა, რამეთუ: „მდიდარ იყო ფრიად“, და ვერ თქვა უარი საკუთარ სიმდიდრეზე, ვერ გაიმეტა იგი გლახაკთათვის. ამ მიზეზით ვერ ვუნოდებთო მას „სახიერ მონას“, და არც რჯულის მორჩილიაო იგი – იმგვარი მორჩილი, ღვთაებრივი წესიერებით რომ აღასრულებს რჯულსა და მცნებებს, როგორც უფალი გვასწავლის:

„ძე კაცისაჲ არა მოვიდა, ვითარმცა ჰმსახურა ვინმე, არამედ მსახურებად და მიცემად სული თჳსი საჯსრად“ (მათე 20, 28). წმიდა იოანე ოქროპირის განმარტებით, უფალი ამას შეგვაგონებს:

აი, როგორ უნდა ემსახუროთ ღმერთს, როგორ უნდა აღასრულოთ რჯული – მიიღეთ ჩემგან სახე, მაგალითი ამისა, რადგან მე – „მეუფემან ზეცისა მკედრობათამან და შემოქმედმან ყოველთა დაბადებულთამან, თავს-ვიდევე

განკაცება, შეურაცხ-ვიქმენი კაცთაგან – მონათა ჩემთაგან“, და სიკვდილიც მივიღე, იმისათვის, რომ თქვენ გიხსნათო!

წმიდა მამა იოანე გვევედრება, ვისმინოთ უფლისა, აღვასრულოთ ეს დიდებული უფლისმიერი პირობა – **სიყვარულით დავემორჩილოთ რჯულს და სახიერებით ვემსახუროთ ღმერთს**. სწორედ ეს არის ღვთივსათნო **მსახურება და მორჩილება**. უფალი იესო ქრისტეს სამსახოვანი ამქვეყნიური მსახურებაც ხომ ამის დასტურია: განხორციელებული ძე ღმრთისა იესო ქრისტე იყო – **რჯულის მორჩილი, მღვდელმთავარი და მკურნალი**.

ფიქრობთ, სწორედ ქრისტიანულ კეთილმსახურებასა და რჯულის კეთილად აღსრულებას გვიქადაგებს ქართული სინონიმური წყვილი – **მორჩილი და მსახური**. მართლმორწმუნე ქრისტიანი ქართველისთვის **მორჩილიც და მსახურიც** ის იყო, ვინც რჯულს სახიერად, კეთილად (ღვთაებრივი წესიერებით) მისდევდა, მორჩილად აღასრულებდა და, მაშასადამე – **რჯულისმიერი საქმით** იყო კეთილმოქმედი. კეთილის-მოქმედება, ქრისტიანული სწავლებით, უპირველესად ხომ ღვთის სატყვის და საქმის, ანუ **რჯულის კეთილად აღსრულებას**, ამასთან – მისი **მორჩილებით** აღსრულებას, შდრ: ფშ. **რჯული** „სარწმუნოება“, **მერჯულე** „მოძღვარი“, ძვ. ქართ. **სჯული** „მოძღვრება“, **მორჩილი** „მიმდევარი (წესისა, რჯულისა)“.

დაბოლოს, საეკლესიო ტერმინოლოგიაში უაღრესად საგულისხმო სემანტიკური გადანაწილება განიცადა ამ დიდებულად შეწყვილებულმა ორმა სინონიმურმა ცნება-ტერმინმა – **მორჩილმა და მსახურმა**:

პირველი საფეხურია **მორჩილება** – სამონაზვნოდ განმზადებულს **მორჩილი** (კაბოსანი) ჰქვია. ამას მოჰყვება საკუთრივ **მსახურება**, რამეთუ – ბერად აღკვეცილი თუ მღვდლად ნაკურთხი **მორჩილი** – უკვე **ღვთის-მსახურია**.

დასასრულ, მოვიხმოთ ის ძველალექსისეული შეგონება, რომლითაც ისუ ზირაქი წუთისოფელში „დამწყვედელი“ ცოდვილის მიერ **კეთილგონივრული არჩევანის** საფეხურებრივ ფუნქციონირებას განგვიცხადებს, გვირგვინად კი ამ სანეტარო, **ღვთივმოსაწონი არჩევანის** ჩინებულ, სხარტ ფორმულირებასაც გვანდის (იხ.: სიბრძნე ზირაქისა 37, 16):

„დასაბამ ყოველთა საქმეთა – **სიტყუა** არს,
და მძღუარ ყოვლისა საქმისა – **ზრახვა** არს“,

სადაც ძვ.ქართ. **სიტყუა** იმ გონივრული განსჯისკენ გვახედებს (შდრ.: ძვ.ქართ. **სიტყუა** „მცნება; მოძღვრება; ნებართვა; საქმე“), რომელიც უცილობელი წინაპირობაა ცხონების ღირსყოფისათვის მისალეპი **არჩევანისა**, შდრ.: ძვ.ქართ. **ზრახვა**¹ „(გამო)რჩევა; ბჭობა; ნება; აზრი; ფიქრი; განზრახვა;

¹ შდრ. (ორბელიანი, 1991-1993): „**განზრახვა** (+ 14, 26 ესაია; 5, 19 ესაია ZAA) განზრახვა უკვე არს გამოძიება თვით ქმნულთათვის, არამედ წინა აღრჩევით(თ)ა, ვინავე განგულვებით წინათვე გამორჩეულთა საუწყო უკვე, რამეთუ განზრახვა უფროს ხოლო გულვებადთა და გამოსაძიებელთა ზედა იხილვების, არამედ წინა აღრჩევით წინათვე გამორჩეულთა გვარქმნილთა ზედა ZABC“.

ზრუნვა; განმარტება; არჩევანი“ (აბულაძე, 1973; სარჯველაძე, 2001; სამოციქულოს განმარტება, 2006; გიგინეიშვილი, 2016)².

ლიტერატურა:

- აბულაძე, ი. (1973). ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები). თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.
- ბიბლია, 2015 – ბიბლია. ყველა არსებული რედაქციისა და ნუსხის მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ. თბილისი: გამომცემლობა „ალილო“, გამომცემლობა „ქრონიკონი“ [ISBN 978-9941-0-8167-5].
- გიგინეიშვილი, ბ. (2016). – ქართული ენის ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ლექსიკონი (ა - მ). თბილისი: „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სტამბა“.
- გიორგაძე, კ. (2020). რელიგიისა და მენტალური ჯანმრთელობის ურთიერთმიმართების საკითხები საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მრევლში. საკვალი-ფიკაციო ნაშრომი, წარდგენილი თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის სადისერტაციო საბჭოს წინაშე.
- იმნაიშვილი, ი. (1986). ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი. ა. შანიძის რედაქციით. თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- ორბელიანი, ს.-ს. (1991-1993). ლექსიკონი ქართული, ტტ. I-II. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“ [ISBN 5-520-00393-9 (ტ. I). [ISBN 5-520-00393-9 (ტ. II)].
- ორჟონია, ი. (2018). რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმიმართების შესახებ. რელიგიურ-საგანმანათლებლო ჟურნალი „გული გონიერი“, # 18, 2018, 72-92. თბილისი: „ფასეულობათა კვლევის საზოგადოება“ [ISSN 1512 – 3650].
- ოქროპირი, ი. (2014) – თარგმანება მათეს სახარებისა, თარგმანი წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელისა, წიგნი II, თბილისი: გამომცემლობა „ბეთანია“ [ISBN 978-9941-0-7207-9 (ორივე წიგნის)]. ISBN 978-9941-0-7209-3 (მეორე წიგნის).
- სამოციქულოს განმარტება. (2006). – სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ეფრემ

---

² შდრ. ახ.ქართ.: „რჩევას ნუ ჰკითხავ შენს არაკეთილმოსურნეს და შენი მოშურნისაგან დაფარე განზრახვა შენი... ნუ ითათბირებ უღმერთოსთან – საღმრთოზე; ნურც ცრუსთან – სიმართლეზე; ნურც ზარმაცთან – გარჯაზე; ნურც ვაჭართან – ფარდულის გადადგმაზე; ნურც გამყიდველთან – ალებ-მიცემობაზე; ნურც შურიანთან – მადლიერებაზე; ნურც უმოწყალოსთან – მოწყალეობაზე; ნურც მცონარესთან – საქმიანობაზე; ნურც დაქირავებულ მუშასთან – სამუშაოს დასრულებაზე; ნურც უქნარა მსახურთან – მძიმე საქმეზე.

ამათგან ნურც ერთთან ნუ გამართავ სჯა-ბაასსა და თათბირს, არამედ მხოლოდ იმ ღვთისმოსავის რჩევა-დარიგება ირწმუნე, ვის შესახებაც გეცოდინება, რომ ღვთის მცნებებს გულმოდგინედ იცავს, შენს მსგავსად განსჯის ბოროტსა და კეთილს, და შენს მწუხარებას გაიზიარებს, თუკი დაეცი;

შენს გულისკარნახს დინჯად მიჰყევი, რადგან მასზე უფრო სანდო და სარწმუნო არავინ გყავს: საკუთარი სინდისი ხომ უფრო მეტად უნათებს ხოლმე კაცს გონებას, ვიდრე მალლობზე მსხდომი შვიდი მზვერავი.

ყოველივე ამისთვის კი ევედრე მაღალ ღმერთს, რათა ჭეშმარიტებით წარგიმართოს გზა, რამეთუ: ყოველი საქმის დასაბამი – გ ა ნ ს ჯ ა ა, საქმის კეთებას კი უწინამძღვრებს – ა რ ჩ ე ვ ა ნ ი “ (სიბრძნე ზირაქისა 37, 10-16).

- მცირის (კარიჭის ძის) მიერ, II. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვა დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა. თბილისი [ISBN 978-9941-13-010-6].
- სარჯველაძე, ზ. (2001). ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა. თბილისი: „სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის გამომცემლობა“ [ISBN 99928-77-14-6].
- ფენრიხი, ჰ. სარჯველაძე, ზ. (2000). ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი: „სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის გამომცემლობა“ [ISBN 99928-74-14-6].
- ქეგლ. (1950-1964). ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. VIII. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.
- ქეგლ. (2010). – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ახალი რედაქცია, ტომი II. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“ [ISBN 978-9941-10-083-3 (მრავალტომეული). ISBN 978-9941-10-285-1 (II ტომი)].
- ლლონტი, მ. (2005). *მსახურის და მორჩილის თავდაპირველი სინონიმისათვის*. II საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ქრისტიანობა ჩვენს ცხოვრებაში: წარსული, აწმყო, მომავალი“. საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიასთან არსებული ქრისტიანული კვლევის ცენტრი (მასალეზი), 139-141, თბილისი.
- ლლონტი, მ. (2014). ქართული სიტყვის საღვთისმეტყველო ასპექტები (ქართ. ზოგი და საზოგადოება; მოყვასი, მეგობარი და ამხანაგი; თანარადები და თანამდები). „ეტიმოლოგიური ძიებანი“, XI, 100-118. თბილისი: „თსუ გამომცემლობის სტამბა“ [ISSN 1987 – 9946].
- ლლონტი, მ. (2017). რწმენისა და ცოდნის გაერთიანების პრინციპისათვის (სიტყვა-ლოგოსი და სიტყვა-კაცობრივი). ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი, „ენა და კულტურა“, II, 155-166. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“ [ISBN 978-9941-25-567-0].
- ლლონტი, მ. (2020). ძველი ქართული სახელდებისათვის „შესაქმე“. თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის საკონფერენციო მოხსენებათა კრებული, III, 172-190. თბილისი: „თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა“ [ISBN 978-9941-9655-2-4].
- ჩუბინაშვილი, დ. (1984). ქართულ-რუსული ლექსიკონი. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
- ჩუბინაშვილი, ნ. (1961). ქართული ლექსიკონი. აღ. ლლონტის რედაქციითა და გამოკვლევით. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
- ჭანტურია, მ. (2019) – ისტორიის ღვთისმეტყველება, თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის საკონფერენციო მოხსენებათა კრებული, II, 120-123. თბილისი [ISBN 978-9941-9473-9-1].
- ჭინჭარაული, ა. (2005). ხევსურული ლექსიკონი. თბილისი: გამომცემლობა „ქართული ენა“ [ISBN 99940-820-0-0].